

TURİZMİN YEREL HALKIN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISINA ETKİSİ The Impact of Tourism on the Socio-Cultural Structure of Local People

Merve YILDIRIM

Karabük Üniversitesi, Karabük, mrvyldrm21@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-0101-539X

Fatma ÖZTÜRK DENİZ

Milli Eğitim Bakanlığı, Karabük, fatmaberil@hotmail.com

Orcid ID: Orcid ID: 0000-0002-2503-7294

Öz

Bu çalışmanın amacı, turizmin yerel halkın sosyo-kültürel yapısına olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olduğunu sosyo-kültürel formlar arasındaki etkileşim kapsamında değerlendirmektir. Çalışmada kültür, yerel halk ve turizme ilişkin yerli ve yabancı literatür incelenmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen ikincil veriler doğrultusunda sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel, teknolojik ve çevresel değişim ve gelişimlerin turizmin gelişiminde etkili olduğu ve sosyo-kültürel formlar arasındaki etkileşim kapsamında turizmin yerel halkın sosyo-kültürel yapısında olumlu ve olumsuz değişimlere yol açtığı görülmektedir. Çalışmanın sonucunda özü itibari ile turizme kaynaklık eden yerel halkın sosyo-kültürel yapının korunması, sürdürülebilir kılınması ve bu konuda birey, toplum ve devlet düzeyindeki farkındalığın artırılması amacı ile öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Sosyal Yapı, Kültürel Özellikler, Sosyo-kültürel Formlar

Abstract

The aim of this study is to evaluate the positive and negative effects of tourism on the socio-cultural structure of local people with in the context of the interaction between socio-cultural forms. In this study, local and foreign literature on culture, local people and tourism has been examined. In the direction of the secondary data obtained as a result of the examination, it is observed that social, cultural, economic, scientific, technological and environmental changes and developments are influential in the development of tourism as a result of the investigation and tourism within the scope of the interaction between socio-cultural forms leads to positive and negative changes in the socio-cultural structure of the local people. At the end of the study, proposals and recommendations have been made for the preservation and sustainability of the socio-cultural structure of the local people who are the source of tourism and for raising awareness on this issue at the level of individuals, society and the state.

Keywords: Tourism, SocialStructure, CulturalCharacteristics, Socio-culturalForms

GİRİŞ

Siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ve coğrafi özellikleri ile kaynak ve hedef ülkedeki toplumları ve sosyal yapıları etkileyen, ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşen hareketliliği ifade eden turizm, birey ve toplum eksenli gelişim göstermektedir.

Turizm, yapısı itibariyle temelde insan ilişkilerine dayanan bir sektör olduğundan hem iç dinamikler hem de dış dinamikler açısından yaşanan toplumsal değişimi hızlandırıcı bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla turizm, farklı sosyal ve kültürel yapıya sahip toplumlar arasında etkileşim sağlamakta, sosyal yapıyı ve toplumsal davranış kalıplarını etkilemekte ve böylece bazı değişimlere yol açabilmektedir (Duran, 2010: 6).

Sosyal bir olay olarak tanımlanan turizme, sadece gelir-gider dengesi ve istihdam sağlayıcı ekonomik bir sektör olarak değil yoğun insan ilişkilerinin yaşandığı, sunduğu ürünler itibariyle insan ve toplum merkezli pek çok kaynağa ihtiyaç duyan bir sektör olarak bakmak gerekmektedir. Dolayısıyla turizmin toplumsal ve kültürel yapıya etkilerinin incelenmesi, bir destinasyonun sadece doğal değil tarihi, mimari, toplumsal ve kültürel kimliğini de içinde barındıran bir bütüncül yaklaşımla ele alınması gerekmektedir (Duran, 2011: 292).

Farklı destinasyonlardaki kültürel yeniliklerin varlığı ve çeşitliliği, bireyin seyahat etmemotivasyonunu etkilemektedir. Yerel lezzetler, el sanatları, sanat ve mimari, kendine özgü yaşam tarzları, dans, müzik, festival, panayır, oyun ve spor gibi kültürel değerlere sahip ülkeler turistlerin tercihlerinde ön planda olmaktadır. Kendi kültürlerini yaratmış ve sürdürülebilir kılmış toplumlar turizmin odak noktasında yer alabilmektedir. Ancak turizm ve kültür arasındaki ilişki sadece bölgedeki kültürel değerlerin birer turizm varlığı olarak turistik çekim merkezi olması üzerine kurulu değildir.

KÜLTÜR

Kültür kavramı ile ilgili tarihten coğrafyaya, antropolojiden psikolojiye, sosyolojiden dilbilime pek çok disiplin bünyesinde farklı tanımlar yapılmaktadır. Bu sebeple kültür kavramını tanımlarken ve kültür olgusu hakkında konuşurken tek bir anlayış üzerinden tek yönlü bakış açısı ile hareket etmek imkânsızdır. Bu açıdan ele alındığında kültür kavramı hakkında yapılmış tanımların değerlendirilmesi, kültür olgusunun anlaşılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Latince kökenli olan kültür kelimesi Türkçeye Fransızcadan girmiş olup çok sayıda tanımlamaya sahiptir. Örneğin kültür *“Bir bölgenin, ülkenin ya da bir topluluğun geçmişten günümüze kadar süregelen örf, adet, inanış, yaşam biçimleri, beslenmeleri, el*

sanatları, tarihi açıdan değere sahip varlıkları gibi birçok unsurunu kapsayan bir kavramdır” (Diker ve Deniz, 2017:1) ; “Bir ülke ya da halk topluluğuna özgü düşünce, sanat eserleri ve eğitim faaliyetlerinin tamamıdır” (TDK, 2010:1558). Kültür, “İnsan gruplarının özgün yapılarını ortaya koyan, yapay olan ve aktarılabilen sembollerle ifade edilen düşünce, duyu ve davranış biçimleridir” (Kroeber ve Kluckhohn, 1952:181). Kültürel coğrafya açısından ele alındığında ise kültür kavramı “İnsanın mekâna (fiziki ve beşeri ortama) bağlı olarak ürettiği maddi ve manevi tüm unsurlar” şeklinde ifade edilmektedir.

Kültür kavramına ilişkin tanımlamalar göz önüne alındığında kültür ile ilgili iki ortak özellik öne çıkmaktadır. Bunlar; 1) İnsanlar tarafından yaratılan değerler, maddi ve/veya manevi unsurlar bütünü olması. 2) İnsana, topluluğa ya da topluma özgü ve ayırt edici olması. Bu açıdan bakıldığında kültür; bağlı bulunduğu topluma kimlik, benlik ve meşruiyet kazandıran ve bu yolla onu diğer toplumlardan ayrı kılan unsurlardır (Diker, 2014:152).

Kültür ve insan arasında etkileşim bir döngü içerisinde. Öyle ki; kültür meydana getirilir, öğrenilir, kabul edilir, yaşanır, paylaşılır, aktarılarak sürekliliği sağlanır, eksik ya da kusurlu yönleri gerek öğrenimler gerekse deneyimlerle düzeltilir veya yeniden üretilerek yorumlaması yapılır ve daha sonra diğer kuşaklar tarafından kabul edilerek döngü yeniden başlatılır. Bu sebeple kültür, tesadüfen oluşmayan ve ait olduğu toplumun birçok unsurundan etkilenerek oluşan birikimler ürünü olarak kendisini belli etmektedir. Bu unsurlar; toplumun geçmişi (tarihi), sosyal yapısı, psikolojik yapısı, ekonomik etkenler, yaşam alanı ve coğrafi özellikleri ile teknolojik etkenlerdir. Kültürün genel özellikleri, hangi topluma ait olursa olsun tüm kültürler için geçerlidir. Bu durum kültürü sadece kurallar bütünü olmaktan çıkarmakta aksine öğrenilen, benimsenen, aktarılan ve yaşatılan değerler bütünü haline getirmektedir. Kültürün genel özellikleri şunlardır; 1) Kültür öğrenilir, 2) Kültür benimsenir, 3) Kültür nesilden nesile aktarılır, 4) Kültür birleştirici ve bütünleştiricidir, 5) Kültür toplumsaldır (Diker ve Deniz, 2017:2).

Kültürü sürdürülebilir kılan bir özelliği de değişime açık olmasıdır. Bu durum kültürün farklılaşmasını ve çeşitliliğini ifade eder. Kültür, bilimlerin ve bilim insanlarının bakış açılarına göre değişik şekillerde (üst kültür, alt kültür, baskın (dominant kültür), bireysel kültür, sosyal kültür, ...) sınıflandırılmaktadır. Genel itibarı ile kültür türleri üç kültür tipi çerçevesinde değerlendirilmektedir (Diker ve Deniz, 2017:4).

1) Geleneksel (Traditional) Kültür: Geçmişten beri var olan diğer bir ifadeyle önceden oluşan, öğrenilen ve nesilden nesile aktarılarak sürdürülmekte olan kültürdür. Bu özelliği ile geleneksel kültür tüm kültür türleri için temel teşkil eder ve onlara kimlik kazandırır.

2) Modern Kültür: Geçmişten beri var olan ancak zaman ve koşullara bağlı olarak değiştirilerek sürdürülmekte olan kültürdür.

3) Popüler Kültür: Geçmişten beri var olmayan ancak güncel moda, zevk ve alışkanlıklar çerçevesinde şekillenerek ortaya çıkmış olan kültürdür.

KÜLTÜR ve TURİZM ETKİLEŞİMİ

Küreselleşmenin etkisinde şekillenen siyasi, ekonomik, bilimsel, teknolojik ve sosyo-kültürel değişimler tüm sektörler de olduğu üzere turizm sektöründe de önemli değişimlere yol açmaktadır. 21. Yüzyıl ile birlikte turistlerin turizm hizmet ve ürünlerine yönelik tüketim algıları değişmekte, turistler artık deniz - kum - güneş üçlüsünü tercih etmeyip alternatif turizm kapsamında dinlenme, eğlenme, sağlık, spor, tarih, kongre ve fuar gibi farklı beklentilerini karşılayabilecekleri sosyo-kültürel değerleri ön plana alan turizm türlerine yönelmektedir. Bu durum kültürel değerlerin varlığı ve korunması, kültürlerarası etkileşim gibi kavramları turizmde ön plana çıkarmaya başlamıştır. Kültürel değerlerin varlığı coğrafi bir mekânın destinasyona dönüşmesini sağlarken, turizm sektörü de o destinasyondaki kültürel değerlerin korunmasında önemli bir araca dönüşmektedir. Usta'ya (2001:87) göre kültür ve turizm arasındaki ilişki; kültürün turizme yol açması ve turistlerin gittikleri - gezdikleri yerlerin kültürüne etkileri olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmıştır. Sonuç itibari ile turizm anlayışı değişmeye başlamış, doğa ile bütünleşme, geçmiş kültürün izlerini yerinde görme, kültürel temaslar, yaşam tarzı, inanç sistemleri, el sanatları alışveriş ortamları ve eğlence biçimleri ilgi çekmeye başlamıştır (Emekli, 2006: 55).

Turizm ve kültür arasındaki ilişkiye ait bazı temel özellikler göz ardı edilmemelidir. Örneğin;

1) Kültür ve turizm arasındaki çok yönlü ilişkinin ortaya konulmasında yaşanan belirsizliğin ana nedeni, sosyo-kültürel değişimdeki aşamaların karmaşıklığı ve bu durumun ulusal medya ve televizyon gibi güçlü yönlendiricilerin etkisi ile şekillenmesidir. Bu sebeple kültür ve turizm arasındaki ilişkiyi bir nedene bağlamak, nedeni şudur diyebilmek; ilişkinin çok yönlülüğü sebebi ile zordur.

2) Turizm sektöründe uzun yıllar boyunca sosyo-kültürel unsurlar ve bu unsurların turizm sektörüne etkileri daha az dikkat çekmiştir. Çünkü sosyo-kültürel özellikler, inançlar ve inançların gerekliliklerini yerine getirmeler, direkt gözlem veya anket gibi yöntemlerle ölçülebilirliği daha az mümkün olan kavramlardır.

3) Sosyo-kültürel etkileşime ilişkin gelişimin ve sonuçlarının ölçülebilirliğinin zor olması sebebiyle fiziki çevreyi kontrol etme, ekonomik büyümeyi sağlama, sürdürülebilir çevresel aktivitelere teşvik etme gibi "sayısal verilere dayanan" girişimler; ölçülebilirliğinin kolay olması sebebi ile turizm faaliyetlerinde daha ön planda tutulmuştur.

4) Yerel halk, turizmin doğurduğu sosyo-kùltürel değişimleri tolere etmeyi öğrenmelidir. Çünkü turizm, kendilerine ekonomik faydalar sağlamakta ve yeni endüstriler geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

Sosyo-kùltürel özelliklerin turizme etkisi konusunda yapılan çalışmalarda genellikle olumsuz unsurların ön plana çıkartıldığı görölmektedir. Ancak sadece olumsuz unsurların temel alınarak yapıldığı değerlendirmelerin zamanla birer yanlış yönlendiriciye dönüştüğü ve de turizmin gelişiminde sosyo-kùltürel alandaki olumlu etkilerin de var olduğu unutulmamalıdır. Bu açıdan ele alındığında turizmi toplumsal ve kùltürel değerleri yıkıcı etki yaratan bir olgu olarak görmek basit bir düşünce tarzıdır. Turizm sadece gezme ve seyahat etme gibi konulara odaklanan yekpare bir olgu olmamakla beraber aynı zamanda sosyo-kùltürel açıdan zamana bağlı değişim ve gelişimlere uyum sağlayabilme özelliğine de sahiptir. Diğer bir ifade ile turizm, sosyo-kùltürel gelişimin hem sebebi hem de sonucudur ki bu sebeple birçok farklı amaç ve motivasyonla çalışan katılımcıları, kurum ve kuruluşları, aralarındaki karmaşık ilişkileri kapsar. Bu durum; çevre, turizm ve kùltürün doğasındaki ilişkilerde zamansal ve mekânsal değişimlere yol açar. Modern turizmin farklı pek çok boyutu aslında turizmin sosyo-kùltürel etkilerinin ses getirici sonuçlar oluşturması bakımından zıtlığı da içermektedir.

Smith(2007: 4), kùltürün içinde barındırdığı zengin tarihsel doku sayesinde turizmin gelişiminde en büyük yenilenme aracı oluğunu belirtmektedir. Kùltür ve turizm ilişkisi, kentlerin yenilenme anlayışı içerisinde kendine pay bulmakta, yenilenme kapsamında kentler sahip oldukları kùltürel alt yapıyı, büyük ziyaretçi kitlelerini zarar görmeyecek şekilde karşılamaya yönelik olarak geliştirme çabasına girmektedirler (Harvey,2007:59). Dolayısıyla turizm hareketlerinde kùltürün payının arttığını ve turistik istasyonların da bu yönde bir yenilenmeye doğru gittiğini söylemek mümkündür (Duran,2010:45).

TURİZMDE SOSYO-KÜLTÜREL FORMLAR ARASINDAKİ ETKİLEŞİM

Turizm destinasyonunun uzun vadeli gelişiminde ve devamlılığında yerel halk ve turist arasındaki olumlu ilişkilerin varlığı kaçınılmazdır. Bu sebeple turizmde uzun vadeli planlama, yerel halkın tepkileri ile ilişkilendirilir. Yerel halk eğer turizme karşı olumlu tutum sergiliyorsa ve turizmin gelişme sürecindeki rolünün farkındaysa turizm büyüyüp gelişebilir. Yerel halkın turizm gelişmelerine olan tutumu üzerinde yerel halkın bulunduğu mekâna olan duygusal bağlılığı, mekândaki sosyal etkileşimleri, mekâna dayalı deneyimleri, turizmin etkilerine yönelik algıları ve gerçekte istenen turizm şekli etkili olmaktadır. Yaşadıkları mekânın kendileri için güvenilir ve doğal olmaları, yerel halkın yaşam mekânlarına olan aidiyet duygularını daha da güçlendirmektedir. Çünkü yerel halk için mekânlarının önem taşımasında

öncelikli olan ortamın fiziki özellikleri değil orada kurulan sosyal ilişkilerin varlığıdır. Ancak mekânın fiziksel özelliklerinin değişebileceği düşüncesi de yerel halkın karşılaşmak istemeyeceği bir durumdur. Kaltenborn'a (1998:172-173)göre; mekâna bağlılık doğrudan duygularla ilişkilidir ve mekân kavramı o yerdeki anlamların ve değerlerin bütün olarak bir yere olan bağlılığı oluşturmasını ifade eder. Turizmin algılanan olumlu etkileri, turizmin ve doğal çevrenin kalitesi gibi hususlar yerel halkın turizm gelişmelerine olan algısının olumlu yönde etkilendiğini göstermektedir.

Turizmde “ev sahibi (yerel halk, yerel sakinler)” ve “ziyaretçi (turistler)” farklı sosyo-kültürel formlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev sahibi ve ziyaretçinin yaşadığı coğrafi mekânlardaki farklı kültürel çekicilikler, ziyaretçi açısından ev sahibinin yaşadığı turizm destinasyonuna yönelik seyahat etme isteğini oluşturan en önemli etkidir. Kültürel özellikler hem ev sahibi hem de ziyaretçiler arasında olumlu ya da olumsuz etkileşime yol açmaktadır. Yerel halk ile turistler arasındaki etkileşimde 1) farklı kültürel yapılarla sahip olma, 2) destinasyona ilişkin farklılıkların ele alınması, 3) ziyaretçilerin sahip olduğu sosyo-kültürel normlar, 4) gözlem, 5) ziyaret süresi, 6) etkileşim boyutu, 7) kültürel benzerlik ve farklılıklar, 8) destinasyonun mekâna dayalı özellikleri, 9) kamu veya özel sektörün girişimleri gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Bu açıdan ele alındığında;

1) Yerel halk ve turistler arasındaki etkileşimde kültürel benzerlik veya kültürel farklılık da önemli rol oynar. Kültürel benzerlikler sosyal etkileşime dayalı kültürleşmenin ortaya çıkması ve gelişiminde hızlandırıcı ve kolaylaştırıcı bir etki yaratırken, kültürel farklılık ise ilişkilerin ikincil düzeyde kalmasına ve sadece görsel etkileşimin yaşanmasına yol açmaktadır. Her iki grup arasında maksimum düzeyde sosyo-kültürel etkileşim küçük, izole ve az gelişmiş bir turist grubunun yerel halk ile uzun süreli etkileşmesi sayesinde oluşur. Eğer yerel halk ve turistler benzer sosyo-kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmelere sahip ise o zaman sosyo-kültürel farklılıklardan daha az söz edilir ki bu durum kültürleşmeyi artırır ve hızlandırır. Bu açıdan ele alındığında uluslararası turizm farklı kültürlerle sahip grupları bir araya getirirse de yine de birçok yerde kültürel benzerliklere ve yaşam tarzlarına sahip kişilerin bir araya geldiğini ve kültürleşmenin daha hızlı gerçekleştiğini görmekteyiz.

Yerel halk ve ziyaretçiler arasındaki sosyo-kültürel etkileşimin bir çeşidi de farklı inanç ve çevrelerden gelen ziyaretçilerin kendi kültürel özellikleri ile yerel halk üzerinde etki yaratabilmeleridir. Ancak söz konusu etki kimi zaman kültürel çatışmaya sebep olabilmektedir. Örneğin; gelişmişlik düzeyi farklılığı, modern ya da post-modern, zenginlik ya da fakirlik ve benzeri olgulardaki farklılıklar çatışma unsuru olarak ön plana çıkabilmektedir.

2) Turistlerin farklı kültürel geçmişlere (yapılara - backgroundlara) ve farklı kültürel seviyelere sahip olması, yerel halk ve turistler arasındaki etkileşimde rol oynar. Kültürel geçmişlere ait benzerlik ve seviye farkının azlığı, ev sahibi ve ziyaretçi arasındaki etkileşimi kuvvetlendirmektedir.

3) Her bir destinasyonu sosyo-kültürel açıdan tek başına bir bütün halde "homojendir" düşüncesi ile ele almak ve değerlendirmek yanılıdır, yanılıya götürebilir. Örneğin, önemli bir destinasyon olan Türkiye bir bütün olarak ele alındığında homojen bir yapı olarak görülüp "Türk Kültürü" şeklinde ifade edilebilir ancak aslında farklı coğrafi bölgelere ve farklı folklorik değerlere sahip alt sosyo-kültürel birimlerden (coğrafi bölgelerden) oluşmaktadır.

4) Ziyaretçilerin gittikleri yerlerde sergiledikleri turum ve davranışlar üzerinde sahip oldukları sosyo-kültürel normlar etkili olabilmektedir. Bu durum turistlerin gittikleri yerlerdeki harcamalarını, tüketimlerini, giyim tarzlarını ve etkileşim düzeylerini etkiler.

5) Yerel halkın -özellikle gençlerin- tutum, davranış ve değerlerindeki olumlu veya olumsuz değişimlerin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde, turistlerin gözlemlenmesi (kendileri ile kıyaslama) rol oynamaktadır. Örneğin, yerel kültürde bulunmayan kılık, kıyafet, müzik, el ve kol hareketleri, selamlaşma biçimleri, ... gibi tutum ve davranışlar olumsuz yönde değişime uğrayabilir. Diğer yandan kıyaslama sonucunda kendilerinde gördükleri eksiklikleri giderme konusunda yerel halkı çaba sarf etmeye hatta üretime yönelik girişimlerde bulunmaya yönlendirebilir ki bu da olumlu değişime sebep olabilir.

6) Yerel halk ile turistler arasındaki ilişkiler, ziyaretin süresi göz önüne alındığında, genel itibari ile ikincil düzeydedir. Ziyaret süresinin kısa (geçici) olması sebebiyle her iki grup arasındaki kültür alışverişi fazla gerçekleşmez ancak ziyaret süresinin artışına paralel şekilde etkileşimin de artması, gruplar arasında birincil düzey ilişkileri ve akabinde kültür alışverişini ortaya çıkarır. Kültürlenme özellikle ve öncelikle düşünce biçimlerinde grupların birbirlerini etkilemesine yol açabilir.

7) Yerel halk ile turistler arasındaki etkileşim, ziyaret süresi göz önüne alındığında; "turistlerin yerel halktan hizmet veya ürün satın alması (ekonomik ilişki)", "ortak hizmet ve ürünlerin kullanımı (yerel halk plajında bulunma, şehir içi ulaşımı kullanma)" ve "doğrudan etkileşim (sohbet etme gibi)" olmak üzere üç temel boyutta ele alınabilir. Etkileşimin hangi boyutta ne kadar sürede gerçekleşeceği konusunda turistlerin ziyaret süresi etkili olmaktadır. Ziyaret süresi uzadıkça kültür alışverişi de artış göstermektedir. Örneğin, paket tur kapsamında veya kişisel düzeyde yapılan seyahatler genel itibari ile kısa süreli olduğundan bu tür ziyaretlerde ilk iki etkileşim boyutu ön planda olurken, ekoturizm gibi daha uzun süreli kültürel seyahatlerde ise üçüncü etkileşim boyutunda söz edilebilir.

8) *Yerel halk ile turistler arası etkileşimde ve turistlerin yerel halk tarafından algılanışlarında, destinasyonun mekâna dayalı (özgü) özellikleri de önem taşımaktadır.* Destinasyonun yüz ölçümü, altyapı ve üst yapı zenginliği, nüfusu ve nüfus yoğunluğu gibi unsurları etkileşimin boyutunu belirler. Örneğin Londra, Paris, İstanbul gibi metropollerde günlük yaşam içerisinde turistler önemli bir farklılık yaratmaz, yaşantının bir parçası gibidirler ve bu şekilde algılanırlar. Ancak, kırsal yerleşmelerde birkaç tane turist bile hemen göze çarpar ve farklılık yaratır.

9) *Turizm destinasyonun sahip olduğu olumlu ya da olumsuz imajları ile turizm talebi doğrudan ilişkilidir.* Potansiyel turist beklentilerini, modayı ve zamanı yakalayan yerler yeni turizm coğrafyaları haline gelirler. Bu yerlerdeki sosyal ve fiziki gelişmeler (ulaşım teknolojileri gibi) ile teşvik edici uygulamalar önem taşımaktadır. Teşvik ederken yapılan reklamlarda destinasyonla alakalı olumlu imaj yaratma ve turistlerin buraya gelmelerini sağlama amaçları vardır. Burada en önemli nokta, destinasyonun reklamlar ile çizilen imajının turistler geldiğinde onların beklentilerini karşılaması, tatmin etmesi ve hayal kırıklığına uğratmamasıdır. Aksi halde turist, ziyareti sonrasında evine döndüğünde gittiği destinasyonda beklentilerini karşılayamadıysa olumlu kişisel tavsiyelerde bulunmaz, paylaşmaz. Bu durum destinasyonun markalaşması açısından negatif etki yaratır.

10) *Kamu veya özel sektör girişimcileri turizmin daha çok ekonomik fayda sağlayan kesimlerine yatırım yaparlar.* Bu durum kamu ve özel sektör açısından kabul edilebilir ve faydalı görülürken, yerel halk açısından çevre kirliliği başta olmak üzere çeşitli konularda olumsuz gelişmelere nedeni olarak kabul edilebilir. Böylesine bir algının oluşumu yerel halkta turizme karşı tepkinin doğmasına, sivil toplum kuruluşlarının aktifleşmesine yol açabilir.

TURİZMİN YEREL HALKIN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Turizm faaliyetleri, gerçekleştiği destinasyon üzerinde ve ev sahibi konumundaki yerel halkın sosyo-kültürel yaşantısında olumlu ve olumsuz etkiler yaratmaktadır. Kitle turizminin yeni ortaya çıktığı dönemlerde, araştırmacılar yalnızca turizmin olumlu etkilerini vurgulamış olsalar da, son 30 yıldır turizmin getirdiği olumsuz sosyal, ekonomik ve çevresel etkiler kapsamlı bir şekilde araştırılmaktadır (Harill ve Potts, 2003: 238).

Turizmin ev sahibi yerleşmede yol açtığı başlıca olumlu etkileri şu başlıklarda incelenebilir;

1. Yerel bölgelerin dünya toplumlarındaki kültürel saygınlığının desteklenmesi
2. Yerel bölgeyi ve o bölgenin kültürünü algılamadaki bilincin artması
3. Yerel bölgede modern değer ve uygulamaların tanıtımlarının yapılması

4. Yerel bölgede geleneksel el sanatlarının tekrar yaşama geçirilmesi, serbest zaman değerlendirme alışkanlığının doğması ve yabancı dil öğrenimine ilgiyi artırması
5. Yerel bölgede yüksek katma değer sağlanması, yeni iş olanaklarının ve toplumsal kurumların ortaya çıkması, yerel halkın yaşam seviyesini yükseltmesi ve aile bireylerinin daha dışa dönük bir kişilik yapısına kavuşması
6. Yerel bölgeye özgü doğal ve kültürel somut ve somut olmayan mirasların turizm kaynağı olmasını sağlaması
7. Yerel bölgede tarihi yapıların kimliklerini kaybetmeden modern yapılar ile bir arada yaşayabilmesi
8. Yerel halkın turizm bilincinin yükselmesi, çevre - tarih ve kültür duyarlılığının artması ve bu doğrultuda yerel bölgedeki turizm varlıklarının korunmasına yönelik yatırımların artması, böylece sürdürülebilirliklerinin sağlanması

Ev sahibi yerleşmede turizmin sebep olduğu başlıca olumsuz etkileri ise şunlardır;

1. Yerel kültürlerin ticarileştirilmesi ve değersizleştirilmesi
2. Turist tüketimleri adına geleneksel folklorik değerlerin ve uygulamaların ortadan kalkması
3. Geleneksel ve modern yaşam tarzları arasındaki farklılıklardan doğan gerilimin artması (örneğin, baba ve/veya anne otoritesinin evde azalmaya başlaması, çalışma yaşamı ile birlikte kadının evdeki rolünün değişmesi, çekirdek aile yapısının ön plana çıkmaya başlaması, ev pansiyonculuğunun ev sahibi aile için rutinden uzaklaşma anlamına gelmesi, ...)
4. Yerel dil ve ahlaki değer yargıları başta olmak üzere tüm kültürel değerlerin zayıflaması, ritüellerin erozyona uğraması (yozlaşması)
5. Yerel tüketimde yeni düzenlerin ve davranışların ortaya çıkması
6. Alkol, uyuşturucu, kumar, fuhuş ve hırsızlık gibi toplum düzenine aykırı durumların ortaya çıkma riski
7. Dönemsel nüfus artışının yol açtığı trafik, gürültü, katı atık, alt yapı yetersizliği, hava, su, toprak, kirliliğinin yerel halkı rahatsız etmesi, tepkiye neden olması
8. Yerel bölgede yeni iş olanaklarının ortaya çıkması ve yerel halkın yaşam seviyesini yükseltmesi sebebi ile turizme bağlı yaşamın ortaya çıkması sonucunda geleneksel el sanatlarının unutulmaya başlaması
9. Yerel bölgedeki turizm varlıklarının korunamaması durumunda fiziki bozulmalara uğramaları

Belirtilen olumlu ve olumsuz etkilerden ön plana çıkanları şu şekilde açıklanabilir.

Yeni Sosyal Yapılar ve İmkânlar: Turizmle birlikte yerel sosyal yapılarda çeşitli değişimler ortaya çıkmıştır. Turizm özellikle kadınlar için farklı istihdam şekilleri ve iş imkânları yaratmıştır. Bu durum geleneksel sosyal çevrelerde yaşayan kadınların

kendi ekonomik özgürlüklerini kazanmalarına ve daha eşitçil sosyal yapılara sahip toplumların oluşmasına sebep olmuştur. Özellikle tarım ülkelerinde turizmin yaygınlaşması ile genç nüfus için istihdam alanları artmıştır.

Yerel Kültürde Gerçeklik (Görselleştirme) ve Metalaşma: Gerçeklik ve metalaşma unsurları, uluslararası turizmi yaygınlaştırmak ve devamlı kılmak için yerel kültürler tarafından önemsenmektedir. Modern destinasyonlarının başarılı olmaları, bu yerlerin imajının nasıl şekillendirildiğine ve nasıl pazarlandığına bağlıdır. Bu imajlar yapılandırılırken doğal unsurlar, yapay unsurlar ve sosyo-kültürel özellikler gibi birçok öge önem taşımaktadır. Kültürel özellikler (geleneksel ritüeller ve etkinlikler, müzik, dans, dini törenler vb.) üzerinden iyi bir imaj yaratabilmek, o destinasyona turistleri çekmek açısından önem taşımaktadır. Çünkü turistlerin yerel kültürlere göstermiş oldukları ilgi ve destek; kültürel yerlerin, oralarda yapılan el sanatlarının ve performansların devamı konusunda belirleyicidir.

Birçok destinasyonunda, görselleştirme ve metalaştırma kapsamında hediyelik eşyalardan elde edilen gelir sadece yerel ekonomiye katkı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda geleneksel ustalık ve sanatkârlık gibi unsurların hayatta kalmalarını ve devamlılığını sağlamaktadır. Örneğin, Londra'daki birçok müze, konser alanları, tiyatrolar ve galeriler yabancı turistlerin talepleri sayesinde ciddi bir ekonomik kazanç sağlamaktadırlar. Ancak, turistlerin bu taleplerinin artması ve turist pazarının geniş kitlesel turizm halini alması ile birçok gerçek riskler ortaya çıkmıştır. İnsanlar tarafından yapılan sanat eserlerinin ve performansların değersizleştirilmesi. Turistler, çoğunlukla gittikleri bölgede yapılan kültürel törenleri etkinliğin gerçek amacını anlamadan, neyi amaçladığını algılayamadan gözlemlerler. Bu durum da zamanla bu kültürel törenleri, etkinlikleri yapan kişilerin de performanslarını sergilerken temel amaçlarından uzaklaşmalarına sebep olma riskini taşır. Unutulmamalıdır ki, kültür statik bir olgu değildir, aksine dinamikdir.

Ahlakın Bozulması ve Değişen Sosyal Değerler: Ziyaretçiler ve yerel halk arasındaki ilişkiler sonucunda yerel toplumdaki ahlaki değerlerde bozulmalar, kaymalar ve daha serbest tutumlar görülebilmektedir. Turistlerin gündelik yaşam tarzları, tüketimleri, giyim tarzları yerel halk için tepki oluşturabilmektedir. Bu durumda gelenekselci yerel halk, turistleri "ahlakı bozan kişiler" olarak algılamaktadır. Tepkinin derecesi yerel halk ve turist arasındaki kültürel farklılıkların boyutuna bağlıdır. Ancak bazen bu durumun tam tersi de görülmektedir. Örneğin, Hollanda veya İskandinavya ülkeleri gibi ahlak yasaları daha toleranslı olan ülkelerde birçok yabancı turist kendi ülkelerindeki ahlaki yapıyı daha katı ve gelenekselci olarak görmektedir.

Ahlaki değerler sistemi çoğu ülkede manevi inançlar ve bu inançları yerine getirme hususunda yapılanlar açısından sabitleşmiştir. Turizm ve din arasındaki ilişki zaman içerisinde değişmiştir. Din, geçmişte olduğu gibi şuan da bir turizm şeklidir. Birçok turist inandığı dinin veya farklı dinlerin dini törenleri gözlemlemek için o destinasyona ziyaret eder. Dini törenler aynı zamanda yerel kültür kimliğini de güçlendirmektedir. Ancak bu dini törenlere ibadet amaçlı katılanlar için bu törenler turistler için ifade ettiği eğlence anlamından çok daha farklı bir anlam olan manevi, ruhani rahatlama anlamı taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında turistlerin dini merasimlerde herhangi yersiz davranışları orada ibadet amaçlı bulunan yerel halk açısından oldukça rahatsız edici olmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Farklı kültürlerin tanınması ve kültürler arası etkileşimde turizmin rolü inkâr edilemez. Ancak burada asıl olan, turizm faaliyetleri ile yerel kültürel değerlerin uyumluluğudur. Uyumun bozulması bir süre sonra turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği destinasyonda sosyo-kültürel yapının bozulmasına hatta yok olmasına etki edebilir. Bu sebeple turizm faaliyetleri ve yerel kültür arasında karşılıklı bir ilişki kurulmalıdır. Bu açıdan ele alındığında turizm faaliyetleri yerel kültürün özgünlüğünün korunması yönünde uygulamalar gerçekleştirirken, yerel kültür ise turizm faaliyetlerini zenginleşme unsuru olarak değerlendirmelidir. Çünkü kültürel miras unsurları insanlık için ortak değer taşımaktadır.

Özellikle kitle turizminin getirdiği değişiklikler, yerel halkı, turizm planlaması ve turistik bölgenin geliştirilmesi ile ilgili operasyonlarda aktif olarak rol oynamaya zorlamaktadır. Çünkü yerel halkın tutumu, turizmin gelişimine ilişkin inançlarının belirlenmesi açısından önemlidir (Jamal ve Getz, 1995:186). Yöneticiler ve planlayıcılar; turizmi geliştirmeye yönelik faaliyetlerin yerel halk içinde bazı gruplarda güçlü duygusal tepkiler uyandırdığının farkına varmalıdırlar. Zıtlaşmaları engellemek için, turizmin gelişmesinde önemli rol oynayan karar alma aşamasında yerel halkın aktif olarak yer alması gerekmektedir. Ulusal ve yerel düzeyde görevli tüm yöneticiler, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları yerel kültürel değerlerin korunması için gerekli yasal ve alt yapı - üst yapı gibi fiziki önlemleri yönetim anlayışı kapsamında almalı ve envanterini hazırlamalıdırlar. Bu konuda koruma ve kullanma prensibi kapsamında öncelik yerel halka ve yerel kültüre verilmelidir. *Aksi takdirde turizm, yerel bölgedeki sorunların sebebi günah keçisi olarak görülebilir.*

Turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi esnasında yerel halkın öncelikleri göz önüne alınarak onların da katılımının sağlanması, sosyo-kültürel kimliklerinin ve varlıklarının korunması konularında yerel halka güven verici uygulamalar

gerçekleştirilmelidir. Çünkü yerel kültürel miras unsurları ile turizm arasındaki ilişki dinamik ve sürekli değişime uğramaktadır. Bu konuda Duman'a göre (2011:308) öncelikle, yerel halkın turistlere karşı düşmanca hareketlerinden kaynaklanan ani ve sert tavırları gibi yerel kaynaklı sorunların, turist deneyimleri üzerinde direkt etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle turizm çevreleri, ziyaretçilerin ve yerel halkın turizmden faydalanacakları ve mağdur olmayacakları şekilde toplumsal ortama uyumlu olarak planlanmalıdır. Unutulmalıdır ki turizm imajı, sadece yerel halk olarak değil doğal çevresiyle, altyapısıyla, hizmetleriyle, turizm ürünleriyle, kültürüyle, tüm toplumsal yapıyı kapsayan geniş bir kavram olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle toplumun, mevcut olanakların geliştirilmesinde ve sağlanacak faydalarda temel faktör olarak görülmesi önemli bir etkidir.

Turizm ve kültür arasındaki etkileşimin yönetiminde hem toplumsal hem de bireysel açıdan ortaya çıkardığı etkiler iyi analiz edilmeli ve gelişim süreci içerisinde yerel kültür üzerindeki değişim incelenerek gerekli politikalar uygulanmalıdır. Turizm hareketlerinin yoğun olduğu yörelerde oluşan değişimler, toplumsal boyutta sorun olarak ortaya çıkabilmektedir (Uygur ve Baykan, 2007:47). Yerel halk ve turist arasındaki etkileşim ya toplumsal ilişkilerin güçlenmesine ya da aksine zıtlaşmayı hatta çatışmayı tetikleyici bir sürece sebep olabilir.

Turizm destinasyonlarında yaşayan ve çalışan halkın kendilerine has kültürünün ve kimliğinin korunmasının, turizm sürdürülebilirliği açısından önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Aksi durumda, turizm yerel kimliğin ve değerlerin kaybedilmesine ya da değişmesine yol açabilmektedir. Turizm ticarileştirme, standartlaştırma, otantik özelliklerin kaybolmaya başlaması ve turistlerin taleplerinin benimsenmesi gibi etkilerle bu değişimlere yol açabilmektedir (Yılmaz, 2007:189-190).

Yerel geleneksel yaşamı ve kültürü yansıtan önemli kişi - kahraman - olaylar, halk oyunları, türküler, kıyafetler, yemekler, el sanatları, ... mutlak surette turizm ürünü ve hizmeti olarak turizme katılmalıdır. Söz konusu ürünleri ve hizmetleri hatta yerel bölgeyi dolaşım rotaları tanıtma amacı ile hazırlanan broşürler ve programlar özgün ve anlaşılır olmalıdır. Hatta yerel halkın kendi kültürel değerlerini sunmak ve yorumlamak yönünde geliştirilmesini desteklemelidir.

Yerel mimariyi yansıtan tarihi yapıların rehabilitasyonları, renovasyonları, restorasyonları tamamlanarak turizm varlığına dönüşümleri sağlanmalıdır. Bu esnada yerel malzemelerin kullanımına özen gösterilmelidir.

Tarihi kültürel yapıların kimliklerini kaybetmesine ve yerel mimari dokunun bozulmasına yol açacak plansız yapılaşmanın ve modern yapıların sınırları belirlenmelidir.

Hırsızlık, kaçakçılık gibi suçlara yönelik önlemler alınmalıdır.

Son olarak kültürel turizmde rekabet üstünlüklerinin analizinde coğrafi verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Kültürel turizmde sorun oluşturan kültürel kaynak envanteri oluşturma, kültürel kaynak yönetimi, kültürel kaynakların değerlendirilmesindeki modelleme-model alanların saptanması çalışmalarında coğrafyaya (çevre bilimcilere) ve haritacılar sıkça başvurulmaktadır (Emekli, 2006:58).

KAYNAKÇA

- Diker, O. (2014). Algılanan Liderlik Tarzları, Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık İlişkisinin Turizm Endüstrisinde İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Diker, O. ve Deniz, T. (2017). *Coğrafya ve Tarih Perspektifinden Somut Kültürel Miras ve Türkiye*. II. Baskı. Ankara. PegemA., 1, 2.
- Duran, E. (2011). Turizm, Kültür ve Kimlik İlişkisi; Turizmde Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Sürdürülebilirliği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 291-313.
- Duran, E. (2010). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Korunması: Gökçeada Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15: 51-59.
- Harill, R. and Thomas, D. P. (2003). Tourism Planning in Historic Districts: Attitudes Toward Tourism Development in Charleston. *Journal of American Planning Association* 69(3): 233-244.
- Harvey, D. C. (2007). (Re) *Creating Culture Through Tourism: Black Heritage Sites in New Jersey*. Editör. Smith, K. M. Tourism, Culture and Regeneration. CAB International. Cromwell Press: Trowbridge, 59-68.
- Jamal, T. B. and Getz, D. (1995). Collaboration Theory and Community Tourism Planning. *Annals of Tourism Research*. 22(1): 186-204.
- Kaltenbom, B. P. (1998). Effects of Sense of Place on Responses to Environmental Impact: A Case Study Among Residents in an Arctic Community. *Applied Geography*. 18(2): 169-189.
- Kroeber, A. L. And Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. Cambridge, 181.
- Smith, K. M. (2007). *Towards a Cultural Planning Approach to Regeneration*. Editör. Smith, K. M. Tourism, Culture and Regeneration. CAB International. Cromwell Press: Trowbridge, 1-12.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2010). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara.
- Usta, Ö. (2001). Turizm 1-2. Altın Kitaplar Yayınevi. İstanbul.
- Uygur, S. M. ve Baykan. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.
- Yılmaz, B. S. (2007). *Turizmin Sosyo-Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve Çevresel Etkileri*. Editör. Orhan İçöz, O. ve diğerleri. (2007). Genel Turizm: Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler. Turhan Kitabevi, Birinci Basım: Ankara. 183-200.